

Türk Beşleri

İyi bir asker, devlet ve kültür adamı olan Atatürk, başta müzik olmak üzere sanatın her dalıyla yakından ilgilendi. Müziği, “hayatın ruhu ve neşesi” olarak tanımlayan ve savaş yıllarından itibaren musikimizin millî olması gerektiğinin altını çizen Büyük Önder’in bu alandaki ana hedefi, ulusun öz müziğinin geliştirilmesi, evrensel boyutlara ulaştırılması ve çok sesli müziğin Türk halkına benimsetilmesiydi. Bu da ancak planlı bir müzik eğitimi ve bu eğitimi verecek kurumların oluşturulması ile mümkündü.

Bu hedefler doğrultusunda ilk olarak Ankara’da *Musiki Muallim Mektebi* açıldı. 1 Eylül 1924 tarihinde kurulduktan iki ay sonra, 1 Kasım 1924’te eğitim öğretime başlayan mektebin başına Osman Zeki Üngör getirildi. 10 Ocak 1917’de açılan *Dârülelhan* ise Maarif Vekâletinin 9 Aralık 1926 ve 22 Ocak 1927 tarihli kararlarıyla İstanbul Belediyesine bağlı bir konservatuara dönüştürüldü. Yeniden yapılandırılan *İstanbul Belediye Konservatuarı*’nın çalışmalarında Batı müziğine ağırlık verildi. 1933 sonbaharında Millî Eğitim Bakanı Yusuf Hikmet Bayur’un başkanlığında yapılan bir toplantıda, *Millî Musiki ve Temsil Akademisi*’nin kuruluş kanunu gündeme getirildi ve akademinin kuruluşu TBMM’de 25 Haziran 1934’te kabul edildi. 2541 sayılı kanunla kurulan Millî Musiki ve Temsil Akademisi; *Musiki Muallim Mektebi*, *Riyaset-i Cumhuriyet Filarmoni Orkestrası* ve *Temsil Şubesi* olmak üzere üç kurumdan oluşmaktaydı. Fakat 1935-1938 yılları arasında periyodik olarak Ankara’ya gelip giden dünyaca ünlü kompozitör Paul Hindemith’in hazırladığı raporlar doğrultusunda, yeterli görülmeyen Millî Musiki ve Temsil Akademisinin yerine 6 Mayıs 1936’da kabul edilen bir yasayla *Ankara Devlet Konservatuarı* kuruldu. Ancak 12 Haziran 1936’da *Filarmoni Orkestrası* 3045 sayılı kanun gereğince akademiye ayrıldı. *Musiki Muallim Mektebi* ise 1938-39 öğretim yılında Gazi Terbiye Enstitüsü’nün bir şubesi haline getirildi.

Atatürk’ün 1 Kasım 1934’te TBMM açılış konuşmasında ifade ettiği, “bir ulusun yeni değişikliğinde ölçü, musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir” şeklindeki sözleri, ilerleyen günlerde atılacak adımların ilk işaretiydi. Nitekim bu konuşmadan 25 gün sonra Atatürk’ün direktifiyle Millî Eğitim Bakanı Abidin Özmen başkanlığında Cemal Reşit Rey, Necil Kâzım Akses, Hasan Ferit Alnar, Ulvi Cemal Erkin, Cezmi Erinç, Halil Bedii Yönetken gibi sanatçıların katıldığı bir Müzik Kongresi toplandı. Kongrede alınan kararlardan biri de millî yaratıcılığın ve sanatın geliştirilmesi, Musiki Muallim Mektebi’nin kadrosunun daha da iyileştirilmesi için bestecilerin ve usta çalgıcıların yetiştirilmesiydi. Aslında bu ilkenin uygulanışına 1925 yılında başlanmıştı. Maarif Vekâleti 29 Ekim 1924’te aldığı bir kararla hukuk, ekonomi, mühendislik alanlarının dışında sanatçıların da Avrupa’ya eğitime gönderilmesi için düzenlemeler yapmış, 1925 yılında açtığı bir sınavla Paris, Berlin, Budapeşte, Prag gibi şehirlere sanatçı ve öğretmen olarak yetişmek üzere genç yetenekler seçerek göndermişti. Bu doğrultuda Nurullah Şevket Taşkıran ile Halil Bedii Yönetken Avrupa’ya gönderilen ilk öğrencilerdi. Onları Ulvi Cemal Erkin, Ahmet Adnan Saygun, Hasan Ferit Alnar, Cezmi Erinç, Ekrem Zeki Üngör gibi isimler takip etti. O günlerde kendi imkânlarıyla Avrupa’ya eğitim almaya gidenler de (Necil Kâzım Akses, Cevat Memduh Altar gibi) daha sonra Maarif Vekâletince desteklendi. Yetenekli gençlerin Avrupa’ya eğitime gönderilmesine 1940’lı yıllarda da devam edildi (İdil Biret, Suna Kan gibi).

Atatürk’ün teşvik ve desteğiyle uygulanmaya başlanan bu devlet politikasının sonucunda, Batının belli başlı akademilerinden mezun olan ve çağdaş bilimin oluşturduğu tekniklerden faydalanarak eserler veren pek çok besteci yetişti. Marguerite Long, Laparra, Vincent d’Indy, Arthur Honegger, Joseph Marx, Alois Hába gibi dünyaca ünlü sanatçıların öğrencileri olarak yetişen isimlerin başında *Cemal Reşit Rey*, *Hasan Ferit Alnar*, *Ulvi Cemal Erkin*, *Ahmet Adnan Saygun* ve *Necil Kâzım Akses* geliyordu. Bu beş çağdaş Türk bestecisi, halkevlerinin yedinci kuruluş yıldönümü

münasebetiyle 9 Şubat 1939'da düzenlenen *Modern Türk Musiki Festivali* kapsamında ilk defa bir araya geldi. Konserde Filarmoni Orkestrası eşliğinde Saygun'un *Sihir Raksı*, Rey'in *Karagöz* senfonik süiti, Alnar'ın *Orkestra Süiti*, Akses'in *Çiftetelli* senfonik dansı yorumlandı. Erkin de piyano ve orkestra için *Konçerto'sunu* Alnar'ın idaresinde seslendirdi. Besteci, eğitimci ve araştırmacı kimlikleriyle tanınan bu sanatçılar, radyodan canlı olarak da yayınlanan konserden sonra, müzik yazarı ve eğitimcisi Halil Bedii Yönetken'in Rus Ulusal Okulunun kurucuları *Rus Beşleri'*nden (Balakirev, Borodin, Cui, Musorgski, Rimski-Korsakov) esinlenerek yaptığı bir yakıştırmadan ötürü bugün *Türk Beşleri* olarak anılmaktadır. *Türk Beşleri* aynı dönemde yaşamış olmaları, klasik müziğe gönül vermeleri, eğitimlerinin ardından ülkeye dönerek Cumhuriyet rejiminin resmî müzik politikasını gerçekleştirmeye çabalamaları ve ulusal kaynaklardan yararlanmaya öncelik vermeleri gibi ortak özellikler taşımakla birlikte, kişiliklerinden ve müzik eğitimi aldıkları çevrelerden kaynaklı üslup farklılıklarına da sahiptiler. Nitekim ulusalcı bir kavrayışla yola çıkan Beşlerin ortak amacı, başlangıçta Türk halk ve geleneksel sanat müziğinin melodik, makamsal ve ritmik yapısıyla Batı müziği biçim ve tekniğini kullanarak besteler yapmak olsa da ilerleyen yıllarda her besteci kendi özgün duyuş ve düşünüşünü geliştirme yoluna gitmiştir. Çok sesli müziğin öncüsü olan ilk kuşak bestecilerimizin yaşam öyküleri ve yapıtları şu şekildedir:

CEMAL REŞİT REY (1904-1985)

Türk Beşlerinin yaşça en büyük üyesi olan Cemal Reşit 25 Ekim 1904'te babasının görev yaptığı Kudüs'te doğdu. Babası Ahmet Reşit Bey Kudüs Mutasarrıflığı, Dâhiliye Nazırlığı gibi görevlerde bulunmuş bir devlet adamı ve *Edebiyat-ı Cedîde*'nin tanınmış yazarlarındandı. Annesi ise Sadrazam İbrahim Ethem Paşa'nın torunu Fethiye Hanım'dı. Cemal Reşit, müziğe annesinden aldığı piyano dersleriyle başladı. Sekiz yaşında ilk eserini besteledi. Ailesi İstanbul'a dönünce öğrenimine Galatasaray Lisesinde devam etti. Fakat Kâmil Paşa kabinesinde Dâhiliye Nazırı olan babası Ahmet Reşit Bey'in Bâbîâlî Baskını (1913) sonrası memleketi terk zorunda kalması üzerine ailesiyle Paris'e yerleşti. Cemal Reşit buradaki eğitimine Lycée Buffon'da devam etti. Bu süreçte ünlü piyano pedagogu Marguerite Long'tan ders almaya başladı. Birinci Dünya Savaşı çıkınca ailesiyle birlikte Cenevre'ye geçti. Eğitimini St. Antoine Koleji ve Cenevre Konservatuarında sürdürdü. 1920'de Paris'e geri dönen Cemal Reşit burada Raoul Laparra ile kompozisyon, Gabriel Faure ile müzik estetiği, Henri Defosse ile de orkestra şefliği çalıştı. 1920-23 yılları arasında Paris'te ilk piyano konserlerini vermeye ve besteler yapmaya başladı.

1923'te Cumhuriyet ilan edilince, *Dârülelhan*'da piyano ve kompozisyon dersleri vermek üzere İstanbul'a geldi. 1926'da bir koro, 1934'de bir yaylı sazlar grubu kurdu. Grup, üflemeli çalgıların katılmasıyla senfonik orkestra özelliğine kavuştu ve topluluğun adı 1945'te *İstanbul Şehir Orkestrası*'na dönüştü. Orkestra, 1972'de *İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası* adını aldı. Cemal Reşit bu orkestrayı 1968 yılına kadar yönetti. 1930'lu yıllarda halkı çok sesli müziğe alıştırmak amacıyla ağabeyi müzisyen Ekrem Reşit Rey ile birlikte operetler ve revüler yazdı. İstanbul Şehir Tiyatrolarında sahnelenen *Lüküs Hayat* onun en ünlü ve halkın en sevdiği operet oldu. 1933 yılında ise Cumhuriyetin *Onuncu Yıl Marşı*'nı besteledi. Sözlerini Behçet Kemal Çağlar ile Faruk Nafiz Çamlıbel'in yazdığı Onuncu Yıl Marşı, günümüzde de ilk günkü heyecanla söylenmekte ve çok sevilmektedir. 1938-40 yıllarında Ankara ve İstanbul Radyolarında Batı müziği üzerine programlar hazırladı. Kendisinin, Türk ve dünya bestecilerinin eserlerini seslendirdi. *İstanbul Filarmoni Derneği*'nin de kurucusu olan Cemal Reşit Rey, 1949-60 yıllarında ise orkestra şefi olarak Avrupa'nın önemli sanat merkezlerinde çok sayıda konser yönetti.

Rey'in bestecilik serüveni dört ayrı dönemde ele alınmaktadır. Besteciliğinin birinci dönemi, 1919-26 arasında gençlik

yıllarının ürünleri olan Fransız opera ve şarkılarından, ikinci dönemi 1926-31 arasında Türk halk müziği ezgilerini kullandığı eserlerden, üçüncü dönemi 1930-50 arasında ağabeyi ile birlikte oluşturdukları operet ve revülerden, 1950 sonrasında kapsayan dönemi ise onun Türk müziği ve tasavvuf felsefesinden esinlenerek yaptığı beste ve geniş orkestralı senfonik şiirlerinden oluşmaktadır. Cemal Reşit Rey, sanat hayatı boyunca pek çok ödül ve payeye değer bulundu. Bunlar arasında; İspanyol hükümetinin Alfonso el Sabio Nişanı (1953), İtalyan hükümetinin Stella Della Solidarieta Nişanı (1957), Fransız hükümetinin Chevalier de la Legion d'honneur (1957) ile Officier de la Legion d'honneur (1973) payeleriyle, TÜSAV- Elli Yıl Sahnede Kalanlar Ödülü (1980), Devlet Sanatlar Akademisi Osman Hamdi Bey Ödülü (1981), Atatürk Sanat Armağanı (1981), Sevda Cenap And Müzik Vakfı Altın Onur Madalyası (1995) bulunmaktadır. 1981'de *Devlet Sanatçısı* unvanı alan Cemal Reşit Rey, öldüğü 7 Ekim 1985 tarihine kadar Mimar Sinan Üniversitesi Devlet Konservatuarında kompozisyon dersleri vermeye devam etti.

Piyanist, orkestra şefi ve öğretmen olarak senelerce hizmet veren Cemal Reşit Rey, şan ve piyano için şarkılar, koro için halk türküleri, marşlar, film, tiyatro ve radyo müzikleri, konçertolar besteledi. Bunlar arasında *Sultan Cem*, *Zeybek*, *Köyde Bir Facia*, *Çelebi* gibi operalar, *Lüküs Hayat*, *Saz-Caz*, *Deli Dolu*, *Üç Saat*, *Bir İstanbul Masalı* gibi operetler, *Adalar*, *Alabanda* gibi revüler, *Enstantaneler*, *Fatih*, *Çağrılış Karagöz* gibi orkestra eserleri, senfonik şiirler, konçertolar, orkestra için *Anadolu Türküleri* ile çok sayıda oda müziği, şan ve piyano eserleri yer almaktadır.

HASAN FERİT ALNAR (1906-1978)

Türk Beşlerinin Klasik Türk Müziğine en bağlı üyesi olan Hasan Ferit Alnar 11 Mart 1906'da İstanbul'da doğdu. Babası Hüseyin Bey posta memuru, annesi Saime Hanım ise iyi derecede kanun çalan bir ev hanımıydı. Hasan Ferit geleneksel Türk müziğine meraklı bir ailede büyüdü. Alman Mektebi ve İstanbul Lisesi'nde eğitim gördü. On üç yaşında ilk eseri olan *Tahirbuselik* makamındaki *longayı* besteledi. Bundan üç yıl sonra da *Kelebek Zabit* isimli ilk operetini yazdı. On altı yaşında *Darüttalim-i Musiki Topluluğu*'na kanuncu olarak girdi. Genç yaşta İstanbul'da kanun virtüözü olarak ün yaptı. Geleneksel Türk müziği çevrelerinde kanun çaldığı günlerde Sadettin Arel'den armoni, Edgar Manas'dan da kontrpuan ve füg dersleri aldı. Plak doldurmak için gittiği Berlin'de besteci Franz Schreker'in dikkatini çekti. Bu gelişmelerin ardından Güzel Sanatlar Akademisinde devam ettiği mimarlık eğitimini yarıda bırakarak Millî Eğitim Bakanlığının açtığı sınava girdi. Yarışmayı kazanan Hasan Ferit 1927 yılında Viyana Devlet Müzik ve Temsil Akademisine başladı. Burada Joseph Marx'ın kompozisyon, Oswald Kabasta'nın orkestra şefliği öğrencisi oldu. Akademinin yüksek bölümünü ise 1932 yılında tamamladı.

Hasan Ferit Alnar, yurda döner dönmez İstanbul Şehir Tiyatrosunda orkestra yöneticiliğine ve İstanbul Belediye Konservatuarında müzik tarihi öğretmenliğine atandı. 1936 yılında Ankara'ya yerleşen Alnar, burada Riyaset-i Cumhuriyet Filarmoni Orkestrası şef yardımcılığı ile Ankara Devlet Konservatuarında armoni öğretmenliği ve piyano eşlikçisi görevlerini üstlendi. 1937-46 yılları arasında da Ankara Devlet Konservatuarında kompozisyon öğretmenliği yaptı. Besteci, bu süreçte ilk opera temsillerinin düzenlenmesinde Carl Ebert ile birlikte çalıştı. 1946 yılında üstlendiği Riyaset-i Cumhuriyet Filarmoni Orkestrası şefliği görevinden hastalığı nedeniyle 1952'de ayrıldı. Bir süre Viyana'da yaşayan Alnar, bu dönemde Münih Filarmoni, Viyana Senfoni, Stuttgart Radyo Orkestralarını konuk şef olarak yönetti. 1953 yılında annesi Viyanalı, babası Innsbrucklu bir ailenin Hilde adındaki kızıyla tanışan Hasan Ferit, bir süre sonra Sevin adını alan bu kızla 1957'de evlendi. Ankara'ya döndüğü 1964 yılından öldüğü 1978 yılına kadar ise Ankara Devlet Konservatuarında armoni, biçim bilgisi ve orkestralama dersleri verdi. Zaman zaman Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası ve Ankara Devlet Konservatuarının orkestrasını da yönetti. Annesini, İngiltere'de okuyan oğlunu ve babasını

üst üste kaybetmesi 1977'den sonra sağlığının iyice bozulmasına neden oldu. Çağdaş Türk müziğinin en önemli bestecilerinden, orkestra şeflerinden ve öğretmenlerinden biri olan Hasan Ferit Alnar 27 Temmuz 1978'de Ankara'da hayatını kaybetti.

1942 yılında, ülkemizde çok sesli müziği özendirmek için konulan İnönü Armağanı Ödülü'ne, 1998'de de Sevda Cenap And Müzik Vakfı Onur Madalyası'na layık görülen sanatçı, eserlerinde geleneksel Türk müziği teknik ve özelliklerinin yanı sıra çalgılarından da istifade etti. Türk halk ezgilerinin ritmik canlılığı ile sanat müziğini birleştirdi. Ünlü eseri *Kanun Konçertosu*'nda kanun gibi geleneksel bir çalgıya ilk kez solo olarak yer veren Alnar'ın en parlak eserleri ise *Prelüd ve İki Dans* ile *Viyolonsel Konçertosu* idi. Bu konçerto, viyolonsel için yazılmış ilk Türk konçertosu olma özelliğine sahiptir. Bestecinin Viyana'ya gitmeden önce bestelediği *On Saz Semaisi*, *Bayati Araban Peşrevi*, *Bayati Araban Saz Semaisi* ve *Segâh Peşrevi* dışında, oda müziği eserleri, piyano parçaları, armonili halk türküleri ile film ve sahne müzikleri de bulunmaktadır.

ULVİ CEMAL ERKİN (1906-1972)

Türk Beşlerinin üçüncü üyesi olan Ulvi Cemal 14 Mart 1906'da İstanbul'da doğdu. Babası Düyun-u Umumiye müdürlerinden Mehmet Cemal Bey, annesi Nesibe Hanım idi. İlk piyano derslerini Fransızca bilen ve piyano çalan annesinden aldı. Yedi yaşında F. Adinolfi'nin piyano öğrencisi oldu. Müzik çalışmalarını Galatasaray Lisesindeki öğrenimi sırasında da sürdürdü. 1925 yılında Millî Eğitim Bakanlığının açtığı yarışmayı kazanınca eğitim giderleri devletçe karşılanmak üzere Paris'e gönderildi. Paris Konservatuarına giren Ulvi Cemal, burada Camille Decreus ve Isidor Philip ile piyano, Jean Gallon ile armoni, Noel Gallon ile kontrpuan çalıştı. Ardından Ecole Normale de Musique'de ilk kadın orkestra şefi Nadia Boulanger'in kompozisyon bölümünü bitirdi. 1930'da mezun olduktan sonra da yurda döndü.

Diplomat Feridun Cemal Erkin'in kardeşi olan Ulvi Cemal, 1930 yılında ilk olarak Ankara'daki Musiki Muallim Mektebinin piyano ve armoni öğretmenliğine atandı. Gazi Eğitim Enstitüsünde de 25 yıl öğretmenlik yaptı. Öğretmen olduktan sonra beste çalışmalarını yoğunlaştırdı. 1932'de piyanist, piyano öğretmeni Ferhunde Remzi Hanım ile evlendi. 1936'da Ankara Devlet Konservatuarı piyano şefliğine getirildi. 1949-51 yılları arasında Konservatuar Müdürlüğü yaptı. Bir süre Ankara Devlet Opera Orkestrasını da yönetti. Sevin ve İçten adlı iki kızı olan besteci 15 Eylül 1972'de Ankara'da öldü.

Besteciliğinin ve öğretmenliğinin yanı sıra usta bir piyanist de olan Ulvi Cemal, başarılarından ötürü Fransız hükümetinin Legion d'honneur Nişanı "Chevalier" derecesi (1959), Legion d'honneur Nişanı "Officier" derecesi (1970), Ordine Al Merito della Republicca Italiano (İtalya Cumhuriyeti Liyakat Nişanı-1963) gibi payelerle ödüllendirildi. 1971 yılında da *Devlet Sanatçısı* unvanını aldı. Ulvi Cemal Erkin eserlerinde Türk halk danslarının coşkusunu makamsal müzik ile birleştirdi. Ritmik özelliğe büyük önem veren sanatçı, Türk müziğindeki aksak ritimleri de sıkça kullandı. Ulvi Cemal'in ilk eserleri, büyük orkestra için yazdığı *İki Dans*, piyano için *Beş Damla*, keman ve piyano için de *Ninni* ile *Zeybek Türküsü* adlı parçalar oldu. Güzel eserler vermeye devam eden besteci, sonraki yıllarda *Keloğlan* isimli bir bale müziği, *Yaylı Sazlar Dörtlüsü* ve *Piyanolu Beşli* adlı oda müzikleri, *Bayram*, *Birinci Senfoni*, *İkinci Senfoni* gibi senfonik eserler, çok sayıda konçerto, şan ve orkestra için yazdığı *Yedi Halk Türküsü*, *Ayın Ondördü* ile halk ozanı Aşık Veysel'den aldığı *Bülbül* gibi eserlere de imza attı. Çocukları çok seven sanatçı, onlar için piyanoyla kolay yorumlanan parçalar besteledi. Eşi Ferhunde Erkin'e adadığı *Piyano Konçertosu* (1942) ile 1943'te Büyük Orkestra için bestelediği dans rapsodisi *Köçekçe* adlı eserleri ise Erkin'in kısa zamanda tanınan, çalınan ve en çok sevilen eserlerinin başında

geldi. Ulvi Cemal Erkin, eserlerindeki melodi zenginliği ve ritim canlılığı sayesinde ülkemizde yazdığı bütün eserleri seslendirilmiş, neredeyse tümü kayda alınarak kompakt disklerde sunulmuş tek Türk bestecisidir.

AHMET ADNAN SAYGUN (1907-1991)

Türk Beşlerinin önemli isimlerinden biri de eserleri ve başarılarıyla ünü sınırları aşan Ahmet Adnan Saygun'dur. Ahmet Adnan 7 Eylül 1907'de İzmir'de doğdu. Babası matematik öğretmeni Mehmet Celal Bey, annesi de Zeynep Semiha Hanım idi. İlk müzik derslerini İzmir'deki İttihat ve Terakki Lisesinde okurken müzik öğretmeni İsmail Zühtü Bey'den aldı. Sonrasında İtalyan asıllı ünlü piyano öğretmeni Rosati ve Macar Tevfik Bey ile piyano çalıştı. Armoni ve kontrpuan bilgisini Fransızca kitaplar yardımıyla kendi kendine geliştirdi. 1924-25 arası İzmir'de ilkokullarda, 1926'da da İzmir Lisesinde müzik öğretmenliği yaptı. 1928 yılında Millî Eğitim Bakanlığının açmış olduğu seçme sınavını kazandı ve aynı yıl öğrenim görmek üzere Paris'e gönderildi. Paris'te Schola Cantorum'da Madam Eugéne Borrel'den armoni ve kontrpuan, Vincent d'Indy'den kompozisyon, Monsieur Borrel'den füg ve kompozisyon, Édouard Souberbielle'den org müziği ve Amadee Gatoue'dan da Gregor ezgileri üzerine dersler aldı.

1931 yılında yurda dönen Ahmet Adnan Saygun, Musiki Muallim Mektebine kontrpuan ve teori öğretmeni olarak atandı. 1934'de kısa süreliğine Riyaset-i Cumhuriyet Filarmoni Orkestrasını yönetti. 1936'da İstanbul'a taşınan Saygun, öğretmenliğe başladığı İstanbul Belediye Konservatuarında üç yıl boyunca kompozisyon dersleri verdi. Aynı yıl ülkemize gelen dünyaca ünlü Macar besteci Bela Bartok ile birlikte Anadolu'nun çeşitli bölgelerini gezerek birçok halk ezgisini notaya aktardı. 1931 sonrası etnomüzikoloji alanında pek çok inceleme yaptı, modal müziği ve geleneksel Türk müziği makamlarını İran-Yunan müzikleriyle karşılaştırdı. Bartok'un halk müziğiyle ilgili yaptığı çalışmaları, *Bela Bartok'un Türkiye'deki Halk Müziği Araştırmaları* adıyla kaleme aldığı bir kitapla değerlendirdi. 1939'da halkevleri müfettişliği ve CHP müzik danışmanlığı görevlerinde bulundu. Aynı yıl Macar asıllı müzisyen Irene Szalai (Nilüfer Saygun) ile ikinci evliliğini yaptı. 1940'da kurduğu "Ses ve Tel Birliği" adlı dernekte koro konserleri düzenledi. 1946-72 yılları arasında kompozisyon öğretmeni olarak atandığı Ankara Devlet Konservatuarında çalıştı. 1960-65 arası Talim ve Terbiye Kurulu, 1972-78 arasında da TRT'de yönetim kuruluğu üyeliklerinde bulundu. 1973'ten ölümüne dek ise Mimar Sinan Üniversitesi Devlet Konservatuarında etnomüzikoloji öğretmenliği yaptı. Saygun, 6 Ocak 1991'de İstanbul'da hayatını kaybetti. Saygun'un eserleri, kitapları ve kişisel eşyaları eşi Nilüfer Saygun tarafından Bilkent Üniversitesi kampüsünde kurulan *Ahmet Adnan Saygun Müzik Araştırma ve Eğitim Merkezi*'ne bağışlandı.

Ahmet Adnan Saygun besteci, etnomüzikolog ve öğretmen kimliğiyle kırk yıl ara vermeden ve aynı üretkenlikte her çeşit müzik biçiminde sayısız eser verdi. Sanatçı hayatı boyunca Palmes Academique Nişanı (Fransa-1949), Stella Della Solidieriate Madalyası (İtalya-1958), Pro Cultura Hungrica Ödülü (Macaristan-1986) başta olmak üzere çok sayıda ödül ve madalyaya değer bulundu. Saygun, 1948'de verilen İnönü Armağanı'ndan sonra 1981'de Atatürk Sanat Ödülü'nün de sahibi oldu. 1985'te kendisine "sanatçı profesör" unvanı verildi. 1971 yılında *Devlet Sanatçısı* unvanı ile onurlandırılan ilk Türk bestecisi olan Saygun, çeşitli üniversiteler tarafından verilen fahri doktoralar ve onur madalyaları ile de taltif edildi.

Çağdaş Türk müziğinin öncülerinden olan Ahmet Adnan Saygun'un eserlerinin tümünün modal yapıda, bazen de pentatonik karakterde olduğu söylenmektedir. Atatürk'ün evrensel nitelikte ulusal Türk müziği yazılması arzusunu kendisine ilke edinen besteci, sanatın kökünden ayrılmadan gelişeceğine olan inançla eserlerini yaratmış, bestecilik sürecinin dönemler halinde incelenmesini de uygun bulmamıştır. Müzik dilinde prozodiye büyük özen gösteren bestecinin opus numarası verip sıraladığı eserlerinin sayısı 75'tir. Eserleri arasında *Özsoy*, *Taşbebek*, *Kerem*, *Köroğlu*

ve *Gilgamiş* isimli 5 opera, *Yunus Emre* isimli bir oratoryo, piyano, keman, viyolonsel için hazırlanmış sayısız konçerto ile oda müziği, orkestra, şan ve koro eserleri bulunmaktadır. Onun 1934'de bestelediği *Özsoy* ve *Taşbebek* operaları çok sesli Türk müziğinin bu daldaki ilk örnekleri olarak tarihe geçti. 1934'de sözlerini Münir Hayri Egeli'nin yazdığı 3 perde 12 tablodan oluşan ve Türk-İran halklarının kardeşliğini konu alan *Özsoy* isimli opera, 19 Haziran 1934'te Ankara Halkevinde Atatürk ve konuk İran Şahı Rıza Pehlevi önünde sahnelendi. Saygun'un yine M. H. Egeli'nin librettosundan bestelediği 1 perdelik *Taş Bebek* operası ise Atatürk'ün Ankara'ya gelişinin 15. yıldönümü münasebetiyle 27 Aralık 1934'de Ankara Halkevinde Atatürk'ün önünde sahneye konuldu. İlk Türk oratoryosu olan *Yunus Emre Oratoryosu*'nda da Saygun, halk ozanı Yunus Emre'nin şiirlerini konu olarak ele aldı. 1946'da yazdığı bu eser, 1 Nisan 1947'de Paris'te, 14 Kasım 1958'de New York'ta, 14 Aralık 1958'de ise Potsdam'da seslendirildi. Seçtiği konunun ilginçliği ve elde ettiği başarı, sanatçının uluslararası alanda haklı bir saygınlık ve ün kazanmasını sağladı.

NECİL KÂZIM AKSES (1908-1999)

Türk Beşlerinin en genç üyesi olan Necil Kâzım 6 Mayıs 1908'de İstanbul'da doğdu. Babası, Şeyhülislam Zembilli Ali Efendi'nin üçüncü kuşak torunlarından olan Mehmet Kâzım Bey, Harbiye Nezareti Posta müdürlerindendi. Annesi de Kandilli Kız Lisesinin müdüreliliğini yapan edebiyat öğretmeni Emine Hanım'dı. 8 yaşında babasını kaybeden Necil Kâzım, annesi ve öğretmen olan teyzeleriyle birlikte büyüdü. Küçük yaşta kemancı Kevser Hanım'dan ders almaya başladı. İstanbul Erkek Lisesine gittiği yıllarda uzaktan akrabası olan Mesut Cemil Bey ile viyolonsel çalıştı. Aynı zamanda, Fransa'dan dönerek Dârülelhandâ öğretmenliğe başlayan Cemal Reşit'in armoni sınıfına yazıldı. Osman Zeki Bey'in yönettiği Muzika-yı Hümayun Orkestrasının konserlerini yakından takip etti. Liseden mezun olduğu 1926 yılında, Viyana'da eğitim görmüş olan viyolonsel Sezai Asal ve kardeşi Seyfettin Asal'ın etkisiyle Avusturya'ya gitmeye karar verdi. Kendi imkânlarıyla gittiği Viyana'da Devlet Müzik ve Temsil Akademisine girdi. Burada Asal kardeşlerin de hocası olan Joseph Marx'ın kompozisyon, Walter Kleinecke'nin de viyolonsel öğrencisi oldu. Ertesi yıl annesinin resmî yollardan yaptığı uğraşlar ile liseden edebiyat hocası olan ve ona soyadını veren Giresun milletvekili Hakkı Tarık Us'un girişimleriyle kendisine devlet bursu bağlandı. 1931'de Viyana Müzik Akademisinin kompozisyon bölümünü birincilikle bitiren Necil Kâzım, ertesi yıl Çekoslovakya'da Prag Devlet Konservatuvarı kompozisyon bölümünde Yüksek Lisans başlandı. Burada Antonin Dvorak'ın damadı olan Çek besteci Josef Suk ve Alois Hába gibi bestecilerden dersler aldı. O günlerde besteci, bilim adamı Hüseyin Sadettin Arel'in kızı Naciye Hanım ile evlendi. On yıl süren bu evlilikten Sevil adında bir kızı oldu. Bu süreçte *Prelüd ve Fügler, 5 Piyano Parçası, Poem, Mete* gibi eserlerini yarattı.

Konservatuardan mezun olduğu 1934 yılında yurda döndü. Necil Kâzım, kısa süre sonra Musiki Muallim Mektebinde kompozisyon öğretmenliği ve müdür yardımcılığı görevlerine getirildi. Millî Eğitim Bakanlığının girişimleriyle ülkeye gelen Paul Hindemith ile birlikte Ankara Devlet Konservatuvarının kurulması için çalıştı. 1936'da kurulan konservatuvarın kompozisyon öğretmenliğine atandı. Aynı yıl Bela Bartok ve Adnan Saygun ile birlikte Adana Osmaniye'deki folklor araştırmalarına da katıldı. 1941 yılında ikinci evliliğini Saadet Hanım ile yapan Akses'in bu eşinden Okşan ve Ahmet isimli iki çocuğu oldu. Necil Kâzım Akses 1948'de Ankara Devlet Konservatuvarı Müdürlüğü, 1949'da Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, 1958'de Ankara Devlet Operası Genel Müdürlüğü, 1958-60 arasında Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü'nün yanı sıra Bern ve Bonn şehirlerinde Kültür Ataşesi olarak da görev yaptı. 1971'de yeniden üstlendiği Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğünden ertesi yıl kendi isteği ile ayrılarak emekli oldu. Besteci, son yıllarında da Bilkent Üniversitesi Müzik Fakültesinde kompozisyon dersleri verdi. Akses, 16 Şubat 1999'da Ankara'da yaşamını yitirdi.

Besteci, öğretmen ve yönetici kimliğiyle senelerce hizmet veren Necil Kâzım sanat hayatı boyunca pek çok ödül ve unvana layık görüldü. Bunlar arasında Federal Almanya Cumhuriyeti Birinci Sınıf Hizmet Nişanı (1957), İtalya Hizmet Nişanı olan “Cavaliere Ufficiale” rütbesi (1963), Tunus Burgiba Sanat Kültür Nişanı (1973), 1971’de *Devlet Sanatçısı* unvanı, Atatürk Sanat Armağanı (1981), Sevda Cenap And Müzik Vakfı Altın Madalyası (1992) bulunmaktadır.

Necil Kâzım Akses’in eserlerinde sağlam bir armoni yapısı, zengin bir orkestralama ve güçlü bir anlatım mevcuttur. Bestelerinde -A. A. Saygun, U. C. Erkin ve C. R. Rey gibi Fransız ekolünden gelen arkadaşlarının aksine- Avusturya geleneği ile Türk geleneksel kültürünün özgün bir sentezi görülmektedir. Dünyaca ünlü besteci, eserlerinin dört dönemde incelenebileceğini söylemiştir. Buna göre, 1929-34 arasında Avrupa’da yaptığı *Prelüd ve Fügler*, *Piyano Sonatı*, *Mete Operası* gibi eserler onun ilk dönem çalışmaları oldu. 1934’te ülkeye döner dönmez Atatürk’ün emriyle *Bayönder* isimli bir opera besteledi. Tek perdelik bir opera olan *Bayönder*, Atatürk’ün Ankara’ya gelişinin 15. yıldönümü münasebetiyle 27 Aralık 1934 günü akşamı Adnan Saygun yönetiminde Ankara Halkevinde sahnelendi. Akses, 1934 sonrası eserlerinde diğer besteciler gibi geleneksel Türk müziği ve halk müziğinin etkisinde kaldı. Ancak bu öğeleri doğrudan armonize etmek yerine stilize ederek kullanmayı tercih etti. 1947’de *Ballad* ile ikinci dönemi başladı. İtrî’nin *Nevakâr’ı Üzerine Scherzo* 1969’da başlayan üçüncü döneminin, *Bir Divandan Gazel* de 1976’dan ölümüne dek süren dördüncü döneminin başlangıç eseri oldu. Akses, uzun sanat hayatı boyunca çok sayıda piyano parçası, solistler, korolar ve geniş orkestra için büyük çaplı eserler üretti. Senfonilerinin, konçertolarının, oda müziklerinin haricinde sahne müzikleri ile *Konservatuar Marşı*, *İzci Marşı* ve *Cumhuriyetimizin 50. Yıl Marşı* gibi unutmayacak eserlere de imza attı.

Seda BAYINDIR ULUSKAN

KAYNAKÇA

ARACI, Emre, **Ahmed Adnan Saygun-Doğu-Batı Arası Müzik Köprüsü**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt I-III, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997.

AYDIN, Yılmaz, **Türk Beşleri**, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara 2003.

BAYINDIR ULUSKAN, Seda, **Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010.

İLYASOĞLU, Evin, **Çağdaş Türk Bestecileri**, Pan Yayınları, İstanbul 1998.

İLYASOĞLU, Evin, **Zaman İçinde Müzik**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1994.

KOLÇAK, Olcay, **Ahmet Adnan Saygun**, Kastaş Yayınları, İstanbul 2005.

KOLÇAK, Olcay, **Cemal Reşit Rey**, Kastaş Yayınları, İstanbul 2006.

REFİĞ, Gülper, **Necil Kâzım Akses**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.

SAY, Ahmet, **Müzik Tarihi**, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara 1995.

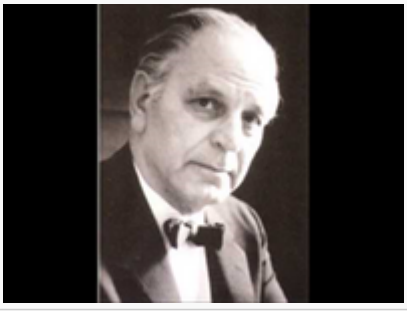
SAYDAM, Akif, **Ünlü Müzisyenler, Yaşamları, Yapıtları**, Arkadaş Yayınları, Ankara 1997.

CEMAL REŞİT REY

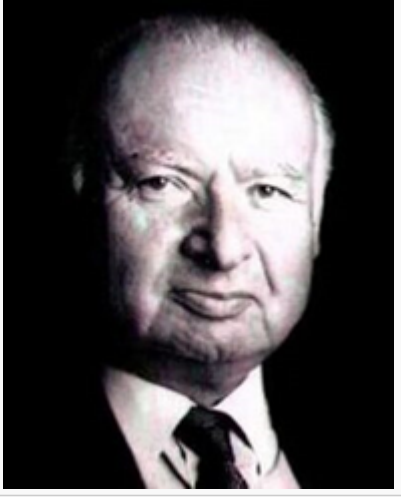
HASAN FERİT ALNAR

ULVİ CEMAL ERKİN

AHMET ADNAN SAYGUN

NECİL KÂZİM AKSES

27/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-besleri/?pdf=3314> adresinden erişilmiştir